

התבואה עירובי תחומין שצה-שצמ

שהוא נחשב כמחיצה הרי כל הדיקה נחשב כד' אמות²⁷² אם הוקף לדירה כמו שנתבאר בס' שצ"ו²⁷³.

ואם יש שם ג' חצרות של ב' ב' בתים²⁷⁴ קבועים של אבן או של נסרים הרי אלו עושין את כל החוליים קבע ויש להם דין עיר²⁷⁵ ומרבעים אותה ונותנים לה אלפים לכל רוח כשאר העירות²⁷⁶.

עיר שהוקפה ולבסוף ישבה²⁷⁷ אם אינה מיושבת כולה עד החומה כשבא למרוד תחומיה לא ימרוד מהחומה אלא מחוץ לע' אמה ושריים מהבתים²⁷⁸ שהחומה היא כאלו אינה לפי שצ"ו החומה לא נעשה הדיקה שבתוכה כד' אמות הואיל ולא הקיפה לדירה²⁷⁹ ומכל מקום אם יש בחומה בית דירה²⁸⁰ והיא בתוך ע' אמה ושריים לישוב בתי העיר מורדים מחוץ לע' אמה ושריים מבית דירה זה כמו שנתבאר למעלה²⁸¹ אבל אם ישבה ולבסוף הוקפה הרי זה הוקף לדירה ומורדים מחוץ לשבעים מחומתה בכל ענין:

שצמ במה מורדין התחומין ומקום המדידה ומי הוא המורד וכו' מ"ו מעיפים:

א אין מורדים תחום העיר אלא בחבל^א של פשתן^ב של חמשים אמה לא פחות^ג מפני שהוא נמתח ביותר^ד כשהוא קצר ומארך המדה^ה ללא צורך^ו (וכן של שאר מינים נמתח ביותר) ולא ארך יותר מפני שאינו נמתח כראוי שכבודו מכפילו ומתקצר באמצעותו^ז ומקצר מדת התחום:

ב אם יש לפניו לסוף ע"ה אמה מהעיר נהר^א שהוא רחב יותר מ"ה אמה שאינו יכול להבליעו בחבל של ג' אמה כשימרוד בו מסוף חמשים מהעיר מקום שנסתים החבל פעם אחת^ב כיצד יעשה לאחר שמרד ג' אמה מהעיר חוזר לאחוריו כ"ה אמה כדי שיהא החבל של ג' אמה נשלם עד הנהר^ג:

ג לא ימרוד אלא כנגד לבוי שקבעו לו חכמים מקום לשום כנגדו ראש החבל שלא יתן זה כנגד צוארו וזה כנגד רגליו והחבל מתקצר והתחומין מתמעטין^א:

ד וצריך למתוח החבל בכל כחוי^ב מפני שהוא מכבד באמצעותו^ג:

ה לא ימרוד אלא כנגד העיר אפילו אם יש הרים וגיאיות כנגדה לא ילך מכנגדה לצדה

ב ברייתא נח, א. מור ושליע שם.
ג תוספתא נ, ב. מור ושליע שם.
ד מור ושליע שם.
ה רש"י נה, א ד"ה מפני שמטרתה לבוש ס"א.
ו רש"י שם ד"ה מפני שנתמנעו. לבוש שם.
ז ירושלמי פ"ה הל"ג (ב' דעות). ר"א"ש פ"ה ס"ג טור וש"ע ס"ב.
ח ב"י ד"ה ומ"ש ואם יש נהר. מ"א ס"א ק.
ט מור ושליע שם.
י בתוספתא שם. מור ושליע ס"ג.
יא רש"י שם ד"ה ולא ימרוד. מ"ו ומ"א ס"ב ב.
יב תוספתא פ"ד הל"ג. רש"י במשנה נה, ב ד"ה שמעין. מור ושליע ס"ג. וכ"ה לקמן ס"א.
יג ט"ז ס"ק ג.

קלא שבלי הלקט שם. רמ"א ס"ו.
קלב סעף א. וראה גם לקמן ס"א תא ס"א.
קלג רב חוננא בר רב כהנא אמר רב אשי שם (וראה משנה נג, א). מור ושליע שם.
קלד רש"י שם ד"ה ג' חצרות. שלייע שם.
קלה רמב"ם הל' שבת פ"ה הל' שלייע שם.
קלו ברייתא כו, א. רמב"ם שם ד"ה. שלייע ס"א.
קלז לדעת הרש אגורים הלעיל ס"ו.
קלח רש"י שם ד"ה עיר חרשה. לבוש ס"א.
קלט משמעות ח"ט שם. מ"א ס"ק מז.
קמ סעף ג.)

סימן שצט
א משנה נז, ב. מור ושליע ס"א.

תמוג הלכות עירובי תחומין שצט

שהוא ישר וימדוד שם ויחזור אח"כ כנגד העיר לפי מדה שמדד שם אלא ימדוד כנגד העיר¹ כדי להבליע ההרים וגיאות שכנגדה² או למודדה בדרך שבתאי:

ז הגיע להר³ אם הוא זקוף כל כך⁴ שאם יורידו חוט המשקולת מראשו לא יתרחק מכנגדו⁵ למטה בשיפולו ד' אמות⁶ א"צ למדוד כלל היירדה והעליה אלא אם יש מישור בראשו מודדו ואם אין מישור בראשו אינו מודדו כלל אלא מרלגו לגמרי אף על פי שיכול להבליעו בחבל של ג' אמה⁷.

ואם חוט המשקולת מתרחק מכנגדו ד' אמות ומתלקט⁸ טפחים מתוך יותר מד' אמות דהיינו שבתליך יותר מד' אמות של שיפוע עולה⁹ טפחים כגובה¹⁰ או רואים אם אין משפתו אל שפתו אלא המשים אמה ביושר¹¹ אם היו נוקבים אותו בשיפולו אצל שפתו והיו מודדים דרך הנקב¹² או צריך להבליעו בחבל של ג' אמה שזוקף עץ גבוה בשפתו מזה ועץ אחר כנגדו בשפתו מזה ומותח חבל מזה לזה¹³.

ואם אינו יכול להבליעו בחבל של ג' אמה¹⁴ מודדו בחבל של ד' אמות¹⁵ וכך יעשה אחר עומד ברגלי ההר למטה ואחד למעלה ממנו כרחוק ד' אמות ונותן התחתון את החבל כנגד לבו והעליון כנגד רגליו¹⁶ ועולה התחתון למקום שעומד העליון והעליון עולה ד' אמות ומודדים כבתחלה וכן יעשה עד שימדדו כל ההר¹⁷ מב' צדדיו ונמצא מתממט מדרונו בכל ד' אמות יותר מן חצי קומת אדם¹⁸ כמו שמלבו ועד רגליו:

ז ואם הוא משופע יותר שמתלקט¹⁹ טפחים מתוך ד' אמות²⁰ כיון שאינו נוח תשמיש הליכותו²¹ וטרוח הוא לעלות ולמחות חבל מעץ שבשפתו מזה לעץ שכנגדו או לא הטריחוהו חכמים בכך²² אלא ישער באומד²³ כמה יהיה בחבל שימתחו עליו מעץ לעץ אם היו מעמידים אותם בשפתיו מזה ומזה²⁴ והולך לו למדוד להלך להשלים מדה תחומין. ואם ישער בדעתו שיהיה בו יותר מנ' אמה כיון שאם לא היה משופע כל כך היה צריך למדוד כל שיפועו בחבל של ד' אמות גם כשהוא משופע כל כך לא הקילו בזה לשער באומד דעתו כמה יהיה בחבל המתוח אלא צריך למדוד כולו בחבל של ד' אמות²⁵:

ח וכל זה בהר וכן ככותל בין שהוא זקוף בין שנפל ונעשה כהר²⁶ אבל אם הגיע לגיא אם יכול להבליעו בחבל של ג' אמה צריך להבליעו²⁷ ולא לשער באומד דעתו אפילו מתלקט עשרה מתוך ד' אמות לפי שבקל יכול להבליעו שאחד יעמוד מכאן ואחד מכאן

יד תושנה נח, ב (גן המנוחה). לפירושו ריח בתום שם ד"ה אין מודדו, והרי"ף שם. מור וש"ע ס"ד.
טו תום שם, לבוש ס"ד. ואם אינו יכול להבליע כל יתבאר לקמן ס"ט.
טז משנה נ, פ"ב. מור וש"ע ס"ד.
יז רש"י נה, ע"ב.
יח רב יהודה אמר שחזאל שם נה, פ"א. מור וש"ע שם.
יט אבימי וחני רבין בר יוחנן נה, ב. מור וש"ע שם.
כ רש"י נה, ע"ב. ד"ש פ"ה ס"ו. מור וש"ע שם.
כא דבא שם ללישנא בתרא. מור וש"ע שם (י מתוך ה). וראה פ"ט יענינים.
כב ברייתא שם נה, א (בניא, וראה משנה שם כהר). מור וש"ע שם.
כג תוספת י"ח במשנה שם ד"ה הגיע לדר מבליעו.

מד תום שם ד"ה אין אומרים. ד"ש שם. מור וש"ע שם.
כה רבי רוסתאי בחשנה שם. מור וש"ע שם.
כו אביי שם נה, ב. מור וש"ע שם.
כז ברייתא שם. מור וש"ע שם.
כח מור וש"ע שם.
כט ר"ש במשנה שם ד"ה מקדרין (חצי). לבוש ס"ד.
ל רבא נה, ב ללישנא בתרא. מור וש"ע שם.
לא גמרא שם נה, א. תום נה, ב ד"ה אבל.
לב תום נה, א ד"ה אין אומרים. ד"ש פ"ה ה"ו.
לג ברייתא שם. מור וש"ע שם.
לד ר"ש שם.
לה ד"ש שם. מור וש"ע שם.
לו ברייתא נה, א (לכות). רש"י במשנה שם ד"ה לדר.
לז תושנה וברייתא שם. מור וש"ע ס"ה.

התמודד הלכות עירובי תחומין שצט

ואין צורך להעמיד עצים כלל¹⁰ ומטעם זה אפילו אם אין חוט המשקולת מתרחק מכנגדו למטה ר' אבות צריך להבליעו¹¹.

אבל אם אינו יכול להבליעו בחבל של נ' אמה אם חוט המשקולת מתרחק מכנגדו ד' אמות מורדו כולו בחבל של ד' אמות כמו בהר¹².

והוא שלא יהא עמוק יותר מאלפים אבל אם הוא עמוק יותר מאלפים¹³ מורד הורידה והעליה של כל השיפוע מרדירה יפה כמו קרקע חלקה¹⁴ אפילו אם יכול להבליעו בחבל של נ' אמה¹⁵.

ואם אין החוט מתרחק מכנגדו ד' אמות אינו מורד כלל השיפוע של ירדה ועליה אלא המישור של מטה בלבד¹⁶ אם אינו יכול להבליעו ואפילו אם עמוק יותר מאלפים¹⁷:

כ הגיע להר¹⁸ או לגיא¹⁹ וכל מה שממנו כנגד העיר הוא רחב מהמשים אמה שאינו יכול להבליעו²⁰ ומן הצד הוא מתקצר והולך כגון שהוא במורח העיר וכל אורך מורח אינו יכול להבליעו אם יכול להבליעו בתוך אלפים של צד צפון או דרום ילך לשם ויבליעו כיון שהוא עדיין בתוך התחום של צד העיר²¹ ויחזור אח"כ כנגד העיר לפי מדה שמדר שם אבל אם אינו יכול להבליעו בתוך אלפים של צד העיר לא יתרחק יותר להבליעו²² גורה שמא יאמרו הרואים שמדת תחומין באה לכאן²³:

י אין סומכין אלא על מדידת אדם מומחה שהוא יודע מדת הקרקע²⁴:

יא היו לנו תחומי שבת מוחזקין ובא מומחה ומרד ריבה בתחום מהם ומיעט בתחום²⁵ מהם שומעין לו אף בתחום שריבה אע"פ שהוא להקל²⁶ לפי שתולין לומר שהראשונים לא מתחו החבל כל צרכו שצריך למתחו בכל כחו²⁷:

יב מרד ומצא מרתו במזרחית צפונית יתירה על שכנגדה במזרחית דרומית מותח החוט של סימן התחום מזו לזו²⁸ באלכסון²⁹ ואין אומרים שמטעם באחת מהן אלא תולין שזו שנתקצרה היא מחמת הרים וגיאות שיש שם והוצרך למודדן בעיני שנתקצר התחום³⁰ ויש אומרים³¹ שתולין בטעותו והולכין להקל לומר שמטעם בוו שנתקצרה אצלו ומציאותן אותה לחלואה עד כנגד הארובה (והעיקר כסברא הראשונה³²):

יג אם באו ב' מומחים ומרדו את התחום אחד ריבה ואחד מיעט שומעין למרבה להקל

גב משנה שם לפירוש רש"י ד"ה ה"ג אין מודדין ורמב"ם הל' שבת פכ"ח ה"ז, מור ושליש ס"ג.
גד במשנה שם, לפירוש הרמב"ם הל' שבת פכ"ח ה"ז, שלי"ע ס"ח.
נד נגזרא נט, א, לפירוש המשניות להרמב"ם, ב"י ד"ה והרמב"ם, שלי"ע שם.
נה רש"י במשנה שם ד"ה שומעין, לבוש ס"ח, וכלעיל ס"ד.
נו משנה ונגזרא שם לפירוש התוס' שם ד"ה למקום הראשון פ"ה ס"ח, טור וריב"א ס"ח.
נז ראש שם, טור וריב"א שם.
נח תוס' וראש שם, לבוש ס"ח.
נט משמעות הש"י שם ד"ה למקום שמיעה, רשב"א בעקבות הקדוש שער ה ס"א, מ"מ הל' שבת פכ"ח ה"ז, דיעה ה"ב' ברמב"א שם.
ס תוס' שם, וכי"ט מלשון רמ"א שם.

לח תוס' שם, ראש שם, מ"א ס"ק ה.
לט ראש שם, מור ושליש שם.
מא משנה וברייתא שם, מור ושליש שם.
מב רב יוסף שם נה, ב, מור ושליש שם.
מג ראש שם, מור ושליש שם.
מג כ"ח בראש שם, וראה גם רש"י שם ד"ה אלפים.
מד שמואל שם, מור ושליש שם.
מה רב יוסף שם כלישנא בתרא, מור ושליש שם.
מו משנה נ, ב, לפירוש הנגזרא שם נה, א, רש"י במשנה שם ד"ה והחזיר למרתו, מור ושליש ס"ג.
מז ברייתא שם נה, א, רמ"א ס"ג.
מח ברייתא שם, מור ושליש שם, ואם יכול להבליע ראה לעיל ס"ה.
מט מור ושליש שם, לישנא אחרתא ברש"י שם ד"ה ובלבד, מור ושליש שם.
נ משנה שם, מור ושליש שם.
נא רב כהנא שם נה, ב, מ"א ס"ק ה.

הלכות עירובי תחומין שצמית תחמה

בדבריו סופרים⁸⁰ ובלבד שלא ירבה יותר ממדת אלכסונה⁸¹ של קרן העיר⁸² כיצד בעת שירבה זה נאמר שמה הא' מקרן אלכסון של עיר מדר האלפים ג"כ באלכסון וכן מקרן שכנגדה ונמצא כשמותחים חוט מסוף תחום שמקרן זו לסוף תחום שמקרן זו יהיה בין חוט זה לעיר פחות מאלפים והאחרון מדר כהלכה מצלע העיר ואין מחזיקין על הראשון שטעה ביותר משיעור זה ולפיכך אם ריבה האחרון יותר משיעור זה אין שומעים לו⁸³. ושיעור זה הוא שיעור עורף שיש בצלע ארוך אלפים על צלע מרובע שאלכסונו הוא אלפים שהרי מן העיר עד החוט המתוח מסוף האלפים שבאלכסון הוא צלע מרובע שאלכסונו אלפים ושיעור צלע זו הוא אלף ותכ"ח אמה⁸⁴ בקירוב לפי החשבון של חכמי התלמוד שהוא בקירוב ולא בצמצום⁸⁵ בכל אלכסון שהוא עורף על צלעות ריבועו ב' חומשין מאורך הצלע⁸⁶ ונמצא שמאלף ותכ"ח עורף אלכסונו אלפים ותתנ"ו חומשין שהם תקע"ב אמה פחות ר' חומשים תנם על אלף ותכ"ח יהיו אלפים אמה פחות ר' חומשים⁸⁷ אבל לפי חשבון חכמי המדות שדקדקו וצמצמו החשבון בכל אלכסון יהיה עורף זה תקפ"ה אמה בקירוב⁸⁸:

יד עושין התחומין סביב העיר כמבלא מרובעת⁸⁹ דהיינו שמודד על פני כל אורך העיר למורה אלפים אמה לחוץ וכן לצפון ואחר כך רואים כאלו היתה מבלא מרובעת אלפים על אלפים בקרן למלאותה ונמצא התחום בקרן אלפים ואלכסון שהם אלפים ות"ת וכן יעשה בשאר הקרנות אבל לא ימודד מאמצע הקרן אלפים באלכסון וכן בקרן שכנגדה ויהן הטהו מזה זו ש"א כ"ב מפסוד הת"ת שבקרן וגם לא יהיה התחום כנגד העיר אלא אלף ותכ"ח⁹⁰ ולפי חשבון חכמי המדות אלף ותמ"ד⁹¹:

מן אמילו עבד ושפחה⁹² כנענים שקבלו עליהם מצות⁹³ שהאשה חיבת כהן⁹⁴ נאמנים לומר עד כאן תחום שבת שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל⁹⁵. אבל קמן אינו נאמן בעודו קמן⁹⁶ אבל נאמן הגדול לומר⁹⁷ זכור אני⁹⁸ שעד כאן היינו כאים בשבת כשהייתי קמן וסומכים על עדותו:

ת מי שישב לו בדרך לנוח ולא ידע אם הוא בתחום אם לאו וכו' סעיף אחד:

א מי שהיה בא בדרך ליכנס לעיר וישב בדרך לנוח וחשבה לו ולא ידע שהוא בתחום בתחום העיר ואח"כ מצא עצמו בתחומה⁹⁹ קנה שכיתה בעיר ונכנס לתוכה בשבת ומהלך את

80 גמרא שם בפירושו המשנה. מור ושילע ס"ט.
81 אביי שם. מור ושילע שם.
**82 דרכי משה ס"ק א.
83 רמב"ם הל' שבת פכ"ה ה"ח. שילע שם.
84 רש"י נג, ב ר"ה מגני שמשפדי. ושב"א בעברת הקדש שעיר ה ס"א.
85 תוס' נג, א ר"ה כל אמרא. מ"מ ומגדל עז שם.
86 ראה לעיל פי' שמש פ"ב. סי' שעב ס"ה.
87 רש"י שם.
88 ודח' שם. וראה מ"א ס"ק ג.
89 ע משנה נג, א. מור ושילע ס"ג.
90 עא מור ושילע שם.**

עב כדלעיל ס"ג.
עג משנה נח, ב מור ושילע ס"א.
עד ראה מור ושילע י"ח סי' רסו ס"ג וס"ד.
עה ראה לעיל פי' לה ס"ג. פי' בו ס"ד. סי' רפב ס"ה.
עו משנה שם. רמב"ם הל' שבת פכ"ה ה"ט.
עז רא"ש פ"ה ס"ח. מור ושילע שם.
עח משנה כתובות כח, א. מור ושילע שם.
עט רמב"ם ושילע שם.

סימן ת
א משנה נח, א כדבר יהודה. מור ושילע.
ב רש"י שם ר"ה בו שישב. מור ושילע.